

УДК 657.311.4

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V50\(2025\)-16](https://doi.org/10.31521/modecon.V50(2025)-16)

Могила І.-Л. А., здобувачка вищої освіти третього навчально-наукового рівня (PhD) кафедри обліку та аналізу, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна; викладачка кафедри права та менеджменту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0002-3570-1654

e-mail: iryna-liudmyla.a.mohyla@lpnu.ua

Оцінка обліково-аналітичного забезпечення управління податком на додану вартість

Анотація. В умовах динамічної трансформації податкового законодавства, що характеризується високим ступенем волатильності та регуляторної невизначеності, забезпечення ефективного управління податком на додану вартість (ПДВ) набуває критичного значення для підтримки фінансової стабільності суб'єктів господарювання. Метою наукової статті є поглиблений теоретичний аналіз методологічних підходів до оцінки обліково-аналітичного забезпечення процесу управління ПДВ. Дослідження спрямоване на розкриття сутності та структури системи обліку ПДВ. Актуальність роботи зумовлена необхідністю адаптації підприємств до постійних змін податкового законодавства та підвищення ефективності податкового менеджменту.

Предметом дослідження є теоретичні та методологічні засади обліково-аналітичного забезпечення управління ПДВ, включаючи нормативно-правові аспекти, економічну природу податку, організацію обліку податкового кредиту та податкових зобов'язань, методологію ведення бухгалтерського обліку ПДВ і формування податкової звітності. У дослідженні застосовано наукові методи: системний, порівняльний, нормативно-правовий аналіз та економіко-математичне моделювання.

У статті розглянуто теоретичні аспекти обліку ПДВ у контексті сучасного податкового законодавства України. Особливу увагу приділено аналізу економічної сутності ПДВ, його ролі у формуванні доходів бюджету та впливу на діяльність суб'єктів господарювання. Описано методологічні підходи до організації обліку ПДВ, зокрема облік податкових зобов'язань і податкового кредиту, а також особливості застосування пільг з ПДВ. Проаналізовано нормативно-правові акти, що регулюють порядок обліку та звітності з ПДВ, та виявлено їхній вплив на формування облікової політики підприємств. Результати дослідження можуть бути використані для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління ПДВ і підвищення ефективності податкового менеджменту на підприємствах.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення; податкова система; податкова політика; податки; податок на додану вартість; оцінка; бухгалтерські операції.

Mohyla Iryna-Lyudmyla, PhD candidate, Department of Accounting and Analysis, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine; Lecturer, Department of Law and Management, Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

Assessment of Accounting and Analytical Support in Value Added Tax Management

Abstract. Introduction. In the context of the dynamic transformation of tax legislation, characterized by a high degree of volatility and regulatory uncertainty, effective management of value-added tax (VAT) is critical for supporting the financial stability of business entities. The relevance of the study is driven by the need for enterprises to adapt to constant changes in tax legislation and to improve the efficiency of their tax management.

Purpose. This scientific article aims to conduct an in-depth theoretical analysis of the methodological approaches used to assess the accounting and analytical support for the VAT management process. The study seeks to reveal the essence and structure of the VAT accounting system.

Results. The research focuses on the theoretical and methodological principles of accounting and analytical support for VAT management, including regulatory and legal aspects, the economic nature of the tax, the organization of accounting for tax credits and liabilities, and the methodology for maintaining VAT accounting and preparing tax reports. The following scientific methods were employed: systemic analysis, comparative analysis, regulatory and legal analysis, and economic and mathematical modelling. Systemic analysis reveals the relationships between elements of accounting and analytical support; comparative analysis identifies differences in methodological approaches to assessing the effectiveness of VAT accounting; regulatory and legal analysis examines the regulatory requirements for VAT accounting; and economic and mathematical modelling develops criteria for evaluating the effectiveness of accounting and analytical support.

This article examines the theoretical aspects of VAT accounting within the framework of Ukraine's modern tax legislation. Particular attention is paid to analysing the economic nature of VAT, its role in forming budget revenues, and its impact on business activities. Methodological approaches to organising VAT accounting are considered, including accounting for tax liabilities and credits, as well as the application of VAT benefits. Regulatory and legal acts governing VAT accounting and reporting procedures were analysed, along with their impact on the formation of enterprise accounting policies.

¹Стаття надійшла до редакції: 17.04.2025

Received: 17 April 2025

Conclusions. *The study's findings can inform the development of practical recommendations to enhance the accounting and analytical support of VAT management and improve the efficiency of tax management within enterprises..*

Keywords: *accounting and analytical support; tax system; tax policy; taxes; value-added tax; valuation; accounting transactions.*

JEL Classification: M41; H2; G3.

Постановка проблеми. В умовах динамічного податкового законодавства та зростаючої складності бізнес-процесів ефективне управління податком на додану вартість (ПДВ) набуває критичного значення для забезпечення фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємств. Водночас існує низка невирішених питань щодо методології оцінки обліково-аналітичного забезпечення управління ПДВ, що ускладнює процес його оптимізації. У статті досліджуються ключові складові обліково-аналітичного забезпечення управління ПДВ, зокрема організація обліку податкового кредиту та податкових зобов'язань, забезпечення правильності бухгалтерського обліку ПДВ та формування податкової звітності. Аналізуються існуючі наукові підходи до оцінки ефективності обліку ПДВ, розглядаються нормативно-правові аспекти та економічна сутність цього податку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значну увагу приділено питанням формування інформаційної бази для аналізу розрахунків з ПДВ, розробці аналітичних інструментів та методик, які дозволяють отримувати комплексну інформацію про стан розрахунків і прогнозувати податкові надходження. Прикладом такого дослідження є робота О. А. Подолянчука, в якій досліджуються наукові погляди на сутність ПДВ та його нормативне обґрунтування. Автор пропонує власний підхід до визначення ПДВ як облікової дефініції, розглядаючи всі його елементи [1].

І. В. Жиглей та Д. О. Майковець розглядають останні зміни щодо порядку реєстрації платників ПДВ, змін у ставках ПДВ як на загальній, так і на спрощеній системах оподаткування, пільг з ПДВ, ПДВ при експортних та імпорتنих операціях, застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, а також складання податкових накладних та декларації з ПДВ. Науковці враховують, що кожна країна самостійно регулює податкове законодавство, з огляду на особливості своєї економічної ситуації, тому також враховано досвід інших держав [1].

Peter Rakovsky досліджує кілька ключових аспектів, пов'язаних із ПДВ у Європейському Союзі (ЄС), зокрема в Словаччійській Республіці, у контексті цифровізації. Автор підкреслює значення непрямих

податків, особливо ПДВ, як одного з найважливіших джерел податкових надходжень у ЄС. Відзначається стабільність ПДВ порівняно з прямими податками. Досліджено можливості, які надає збір і аналіз великих даних для податкових органів з метою зменшення інформаційної асиметрії між ними та платниками податків. Особлива увага приділяється «звітності в реальному часі» та електронному поданню, які є основними джерелами великих даних у сфері ПДВ [2].

Cosmina-Stefania Chiricu аналізує емпіричні дані з різних країн, щоб оцінити, як ПДВ впливає на інвестиції, споживання та виробництво. Досліджуються такі аспекти, як вплив ставок ПДВ на економічну активність та вплив адміністрування ПДВ на інвестиційний клімат [3].

Незважаючи на значні досягнення у вивченні ПДВ, як показано у працях О. А. Подолянчука, І. В. Жиглей, Д. О. Майковець, Peter Rakovsky та Cosmina-Stefania Chiricu, залишається низка невирішених питань, що потребують подальшого поглибленого дослідження й зумовлюють актуальність обраної теми. Зокрема, недостатньо вивчені механізми та методи, які застосовуються для оптимізації податкового навантаження та мінімізації ризиків.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є формування теоретичної бази для подальшого розвитку методології оцінки обліково-аналітичного забезпечення управління податком на додану вартість, що сприятиме мінімізації податкових ризиків та оптимізації податкового навантаження на підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Непрямі податки є важливим інструментом фіскальної політики держави і характеризуються як обов'язкові платежі, які держава стягує з суб'єктів господарювання та громадян шляхом включення їх у ціну товарів (робіт, послуг). На відміну від прямих податків, які безпосередньо пов'язані з доходами платника, непрямі податки оподатковують саме споживання [5].

Податковий кодекс України конституює систему непрямого оподаткування, яка охоплює такі основні види податків: ПДВ, акцизний податок, туристичний збір та мито. У цьому дослідженні основна увага приділяється аналізу ПДВ (табл. 1).

Таблиця 1 Основні характеристики податку на додану вартість в Україні

Податок на додану вартість (ПДВ)	
Ставка, %	20% (загальна ставка - пп. «а» п. 193.1 ПК); 14% (деякі сільськогосподарські товари - (пп. «г» п. 193.1 ПК); 7% (медичні товари, культурні послуги, як відвідування музеїв, показу оригінальних послуг тощо - пп. «в» п. 193.1 ПК); 0% (експорт - пп. «б» п. 193.1 ПК, перелік операцій — ст. 195 ПК).
Надходження непрямого податку	до Державного бюджету України
Платник непрямого податку	Особи, які добровільно зареєструвалися як платники ПДВ; особи, що підлягають обов'язковій реєстрації; імпортери товарів; учасники договорів спільної діяльності; управителі майна; особи, що реалізують конфісковане майно; залізничні перевізники; інвестори угод про розподіл продукції; а також іноземні компанії, що надають електронні послуги резидентам України.

Джерело: побудовано на основі [1, 2, 5, 6, 7]

Податок на додану вартість є непрямим податком, який інкорпорується у вартість товарів (робіт, послуг) і сплачується кінцевим споживачем. Однак адміністративний тягар щодо обчислення, нарахування та перерахування ПДВ до державного бюджету покладається на продавця (податкового агента). Ставки ПДВ, як правило, багаторівневі та

встановлюються на законодавчому рівні, зокрема Податковим кодексом України. Цей податок відіграє важливу роль у формуванні державного бюджету та фінансуванні публічних благ, водночас впливаючи на ціноутворення, споживчий попит і економічну діяльність суб'єктів господарювання.

Таблиця 2 Динаміка надходжень податку на додану вартість до державного бюджету України за 2019-2024 рр.

Роки	Найменування	Затверджено на рік з урахуванням змін, млн грн	Уточнено річний план, млн грн	Виконано за період, млн грн	Виконання до уточненого річного плану, %
2019	ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	94 600	94 600	88 930	94,00
	ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	321 244	323 081	289 760	89,68
2020	ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	86 100	86 100	126 487	146,90
	ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	303 800	303 800	274 114	90,22
2021	ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	153 986	153 986	155 775	101,16
	ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	370 725	370 874	380 714	102,65
2022	ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	179 629	179 629	213 948	119,10
	ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	429 122	429 122	253 053	58,96
2023	ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	227 700	227 700	214 639	94,26
	ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	394 900	394 900	366 158	92,72
2024	ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	289 440	289 440	242 736	83,86
	ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	506 387	506 387	424 042	83,73

Джерело: побудовано на основі [5,6,8,9]

Таблиця 2 демонструє податкові надходження, зокрема ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування, а також ПДВ із ввезених на митну територію України товарів за 2019–2024 роки. Дані наведено з урахуванням затвердженого річного плану, уточнень річного плану, виконання за період та виконання до уточненого річного плану у відсотках.

Аналіз динаміки надходжень податку на додану вартість до державного бюджету України за 2019–2024 роки свідчить про загальне зростання обсягів надходжень, що відображає позитивну тенденцію розвитку економіки та підвищення ефективності адміністрування ПДВ. Зокрема, надходження ПДВ з вироблених в Україні товарів і послуг з урахуванням бюджетного відшкодування демонструють стійке зростання, за винятком незначних коливань у 2019–2020 роках, з досягненням максимальних значень у 2024 році. Водночас надходження ПДВ з ввезених товарів мають більш нерівномірний характер, із

помітним спадом у 2022 році, що може бути пов'язано із змінами у зовнішній торгівлі та митній політиці. Рівень виконання уточнених річних планів коливається в межах 58,96 % до 146,90 %, що свідчить про вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на реалізацію податкових надходжень. Ці дані підкреслюють необхідність подальшого удосконалення методів адміністрування ПДВ і адаптації податкової політики до поточних економічних умов для стабільного поповнення державного бюджету.

Наведемо динаміку виконання податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) та податок на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів за 2019–2024 рр. (рис. 1).

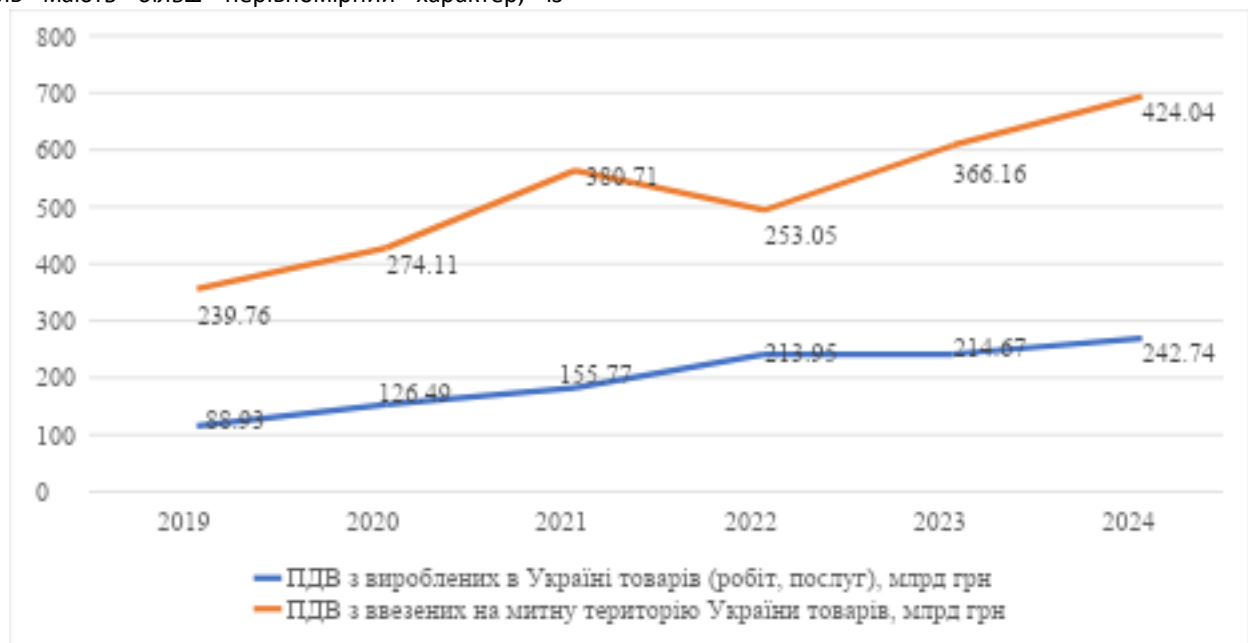

Рисунок 1 - Динаміка надходжень податку на додану вартість від внутрішнього виробництва та імпорту до державного бюджету України за 2019–2024 рр.

Джерело: побудовано на основі [5, 6, 8, 9]

З представленого рисунку видно, що загальна тенденція надходжень податку на додану вартість (ПДВ) від внутрішнього виробництва та імпорту до державного бюджету України за період 2019–2024 роки має зростальний характер. Надходження ПДВ від імпорту демонструють більш виражене зростання порівняно з надходженнями від внутрішнього виробництва. Це свідчить про підвищення попиту на імпортовані товари, лібералізацію зовнішньої торгівлі та ослаблення національної валюти. Значне зростання надходжень ПДВ від імпорту у 2021 році може бути пов'язане з відновленням світової економіки після

пандемії COVID-19 та збільшенням обсягів імпорту товарів.

Податкове законодавство України передбачає два основних типи операцій, які не підлягають загальному режиму оподаткування ПДВ: звільнені від оподаткування та такі, що не є об'єктом оподаткування. До операцій, звільнених від ПДВ, належать постачання певних категорій товарів і послуг. Хоча ці операції не обкладаються ПДВ, вони потребують спеціального обліку та нарахування компенсуючих податкових зобов'язань. Операції, що не є об'єктом оподаткування, включають широкий

спектр фінансових операцій і повністю вилучаються з-під дії ПДВ (рис. 2) [5].

Законодавство України також передбачає низку податкових пільг, спрямованих на забезпечення потреб оборони та безпеки держави. Зокрема, Законом № 3287 було запроваджено звільнення від

ПДВ операцій з ввезення та постачання на митній території України товарів, необхідних для забезпечення національної безпеки і оборони. Це свідчить про те, що податкова система України є гнучким інструментом, який оперативного адаптується до викликів сьогодення (рис. 2).

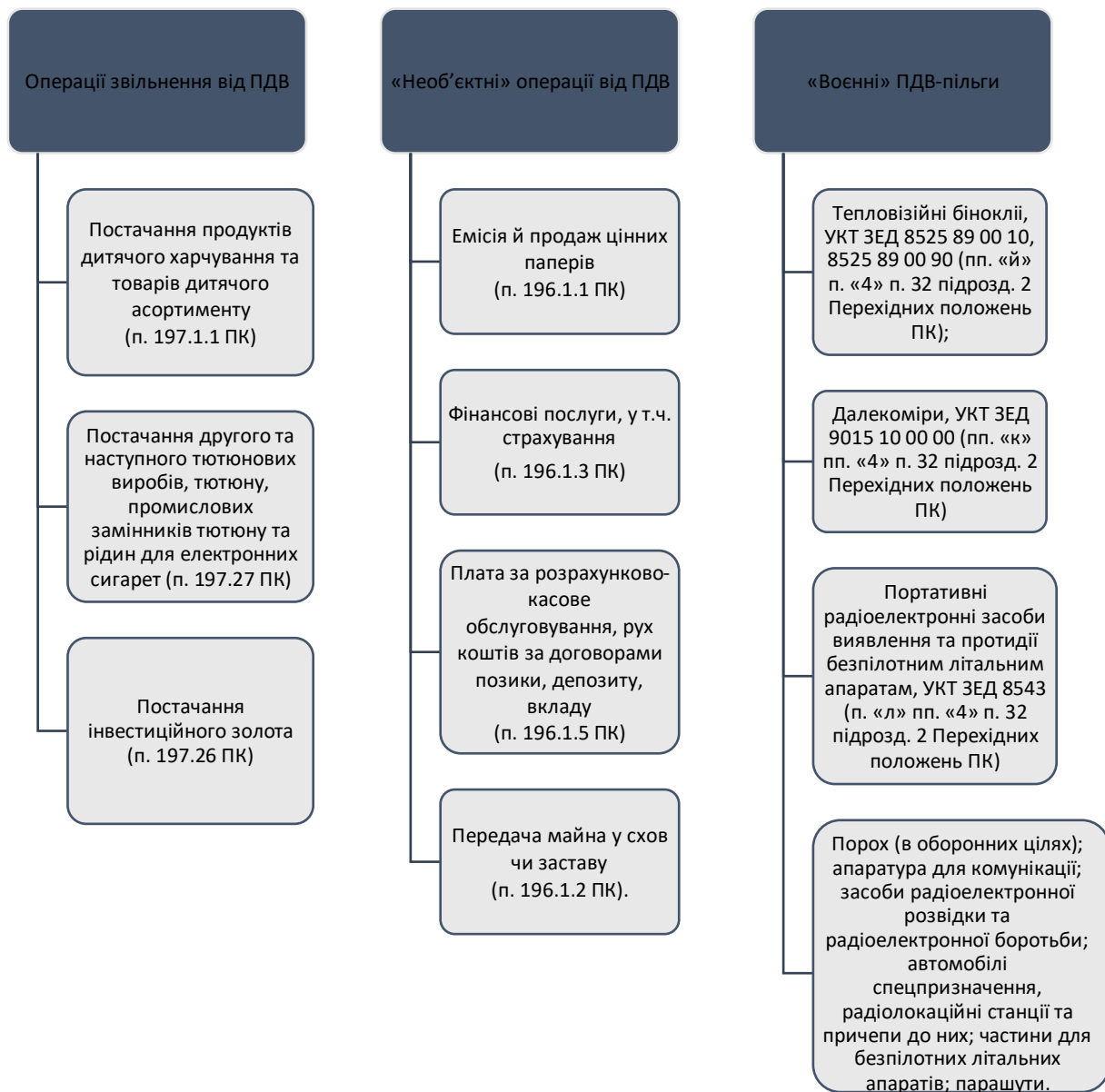

Рисунок 2 - Класифікація операцій, звільнених від податку на додану вартість в Україні

Джерело: побудовано на основі [5, 10, 11]

В умовах воєнного стану та карантинних обмежень українське податкове законодавство запровадило низку обмежень щодо подання уточнюючих розрахунків до податкових декларацій з ПДВ. Зокрема, заборонено подавати уточнюючі розрахунки, які зменшують податкові зобов'язання або декларують суми бюджетного відшкодування за податкові періоди, що передували лютому 2022 року. Ці обмеження були введені з метою стабілізації

податкового адміністрування в складних умовах та полегшення виконання платниками податкових зобов'язань.

Касовий метод обліку ПДВ передбачає відхід від загального правила визначення податкових зобов'язань за принципом «першої події» та встановлює, що податкове зобов'язання виникає в момент фактичного отримання оплати за поставлені товари або послуги. Цей метод застосовується,

зокрема, у сфері житлово-комунальних послуг, де для розрахунків з населення широко використовується авансова система оплати. Законодавством

Податкове законодавство України передбачає можливість проведення позапланових документальних перевірок платників податків. Умови проведення таких перевірок зазнали змін у період дії воєнного стану. Зокрема, обов'язковою підставою для проведення позапланової перевірки є наявність від'ємного значення ПДВ у сумі, що перевищує 100 тис. грн. Водночас податкові органи зберігають право проводити інші види позапланових перевірок, передбачені Податковим кодексом України, за наявності відповідних підстав [5].

Платники податку на додану вартість, які здійснюють як оподатковувані, так і неоподатковувані операції, зобов'язані проводити розподіл сум податкового кредиту. Цей механізм передбачає розрахунок частки податкового кредиту, що відноситься до оподатковуваних операцій, та відповідно частки, яка не може бути включена до податкового кредиту. У 2024 році особливу увагу приділено розподілу ПДВ щодо постачання металобрухту, утвореного внаслідок ліквідації основних засобів та інших подібних операцій. Згідно з чинним законодавством, такий розподіл здійснюється з початку 2022 року.

З метою захисту прав платників податків і забезпечення безперебійної роботи податкових органів в умовах воєнного стану було прийнято рішення про тимчасове скорочення робочого часу електронних сервісів. Це дозволило податковим органам зосередити ресурси на забезпеченні стабільної роботи критично важливих систем та

передбачено перехідний період до 1 січня 2026 року для застосування касового методу щодо постачання електроенергії та централізованого водопостачання. наданні необхідних послуг платникам податків. Водночас було продовжено строки реєстрації податкових накладних і розрахунків коригувань, що дало змогу уникнути штрафних санкцій за їх несвоєчасну реєстрацію. Зазначені строки діють протягом періоду воєнного стану та ще шість місяців після його завершення [11].

Облік податку на додану вартість є невід'ємною складовою фінансового обліку підприємств та здійснюється відповідно до норм Податкового кодексу України. ПДВ-операції відображаються на рахунках бухгалтерського обліку, зокрема на субрахунках 641 «Розрахунки з податків», 643 «Податкові зобов'язання», 644 «Податковий кредит» і 315 «Спеціальні рахунки в національній валюті». Вибір конкретного субрахунку залежить від характеру операції та стадії обліку ПДВ. Для деталізації інформації використовуються аналітичні рахунки. Зокрема, для обліку розрахунків з ПДВ зазвичай застосовують субрахунок 6412. Субрахунок 315 призначений для обліку коштів платників ПДВ, які знаходяться на спеціальних електронних рахунках, відкритих у Державній казначейській службі. Введення цього субрахунку стало необхідним у зв'язку з переходом до електронного адміністрування ПДВ.

Для демонстрації типових операцій, що відбуваються на електронному рахунку платника податку на додану вартість у системі електронного адміністрування ПДВ, наведено табл. 3.

Таблиця 3 Облікові проводки на електронному ПДВ-рахунку

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Перерахування платником податку коштів з поточного рахунку на електронний ПДВ-рахунок	315	311
Списання узгодженої суми податкових зобов'язань з електронного ПДВ-рахунку	6412	315
Отримання платником на поточний рахунок з електронного ПДВ-рахунку: бюджетного відшкодування; коштів, що перевищують суму ПДВ, яку потрібно перерахувати до бюджету	311	315

Джерело: побудовано на основі [5,7,8]

Формування податкового кредиту відбувається на підставі операцій, пов'язаних з придбанням товарів (робіт, послуг), основних засобів та інших необоротних активів, а також ввезенням таких активів на митну територію України. Право на податковий кредит виникає за умови реєстрації податкової накладної в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН), за винятком випадків, передбачених пунктом 201.11 Податкового кодексу України [5].

Порядок визначення податкового періоду, в якому виникає право на податковий кредит, залежить від

того, що відбулося раніше: оплата за товар (роботу, послугу) або фактичне отримання товару (роботи, послуги). Цей аспект детально регламентований пунктом 198.2 Податкового кодексу України [5].

Для обліку сум податку на додану вартість, щодо яких не зареєстровано податкові накладні в ЄРПН, використовується аналітичний субрахунок 6442 «Податковий кредит непідтверджений». Це дозволяє відобразити в бухгалтерському обліку суми податку, які тимчасово не можуть бути віднесені до складу податкового кредиту (табл. 4).

Таблиця 4 Бухгалтерські проводки для відображення податкового кредиту

№	Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік	
		Дебет	Кредит
1. Подія перша - отримання товару			
1.1	Оприбуткування товару	28	631
1.2	Відображення право на податковий кредит з ПДВ	6442	631
2. Подія друга - отримання послуги			
2.1	Отримання послуги (наприклад, маркетингової)	93	685
2.2	Відображення право на податковий кредит з ПДВ	6442	685
3. Подія три – оплата за товар чи послугу			
3.1	Перерахування попередньої оплати за товар чи послугу постачальникові	371	311
3.2	Відображення право на податковий кредит з ПДВ	6442	6441
4. Збільшення статутного капіталу за рахунок внеску сировини			
4.1	Оприбуткування сировини	20	46
4.2	Відображення право на податковий кредит з ПДВ	6442	46
5. Здійснення покупки малоцінних та швидкозношуваних предметів (МШП) підзвітною особою			
5.1	Оприбуткування МШП	22	372
5.2	Відображення право на податковий кредит з ПДВ	6442	372
6. Реєстрація податкової накладної			
6.1	Нарахування суми податкового кредиту з ПДВ на підставі зареєстрованої податкової накладної	6412	6442
6.2	Через пропуск граничного строку для реєстрації податкової накладної, право на податковий кредит було втрачено, а відповідна сума була віднесена на витрати	949	6442
7. Імпортовано товар			
7.1	Здійснено перерахування суми податку на додану вартість, що виникла при імпорті товарів, до державного бюджету через митний орган	377	311
7.2	Включено суму ПДВ до податкового кредиту, сплаченої при митному оформленні товарів	6412	377
8. Отримано послуги від нерезидента			
8.1	Визначено податкове зобов'язання за послугами, наданими нерезидентом	6441	6412
8.2	На підставі податкової накладної, зареєстрованої в Єдиному реєстрі податкових накладних, було сформовано право на податковий кредит.	6412	6441

Джерело: побудовано на основі [5, 7, 8]

Реалізація операцій з постачання товарів або послуг суб'єктом, зареєстрованим як платник податку на додану вартість, зумовлює виникнення відповідних податкових зобов'язань. Згідно з положеннями пункту 185.1 Податкового кодексу України, таким платником є продавець.

Момент виникнення цих зобов'язань визначається за принципом «першої події», передбаченим пунктом

187.1 Податкового кодексу України. Зокрема, податкові зобов'язання виникають на дату, яка настала раніше: отримання грошових коштів або електронних грошових коштів від покупця (замовника) чи відвантаження товарів (виконання робіт, надання послуг) (табл. 5) [5].

Таблиця 5 Бухгалтерські проводки для відображення податкових зобов'язань

№	Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік	
		Дебет	Кредит
1. Отримання попередньої оплати			
1.1	Надходження від покупця попередньої оплати	311	681
1.2	Відображення податкового зобов'язання з ПДВ	643	6412
2. Відвантаження товару			
2.1	Відображення доходу від реалізації	361	702
2.2	Відображення податкового зобов'язання з ПДВ	702	6412
2.3	Списання податкового зобов'язання, визнаного на дату передоплати (якщо була)	6412	643

Джерело: побудовано на основі [5, 7, 8]

Бухгалтерський облік операцій з реалізації готової продукції, інших запасів, а також послуг (робіт) має загальну структуру, детально описану в таблиці 5. Водночас специфіка кожного виду діяльності передбачає використання різних субрахунків для відображення доходів. Зокрема, дохід від реалізації готової продукції обліковується на субрахунку 701 «Дохід від реалізації готової продукції», а дохід від надання послуг (виконання робіт) – на субрахунку 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг».

При визначенні бази оподаткування податком на додану вартість під час постачання товарів, робіт або

послуг платник податку керується принципом «нижньої межі». Відповідно до положень пункту 188.1 Податкового кодексу України, база оподаткування не може бути нижчою за:

- ціну придбання товарів/послуг – у разі їх придбання;
- звичайну ціну – для самостійно виготовлених товарів (послуг);
- залишкову вартість – для необоротних активів.

Детальний порядок відображення таких операцій представлено в табл. 6 [5].

Таблиця 6 Бухгалтерські проводки при нарахуванні ПДВ-зобов'язань за перевищенням

№ з/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік	
		Дебет	Кредит
1.	Нараховано податкове зобов'язання, розраховане як різниця між звичайною ціною та договірною вартістю	949	6412
2.	Нараховано податкове зобов'язання, розраховане як різниця між ціною придбання та договірною вартістю	949	6412
3.	Нараховано податкове зобов'язання, розраховане як різниця між залишковою вартістю та договірною вартістю	977	6412

Джерело: побудовано на основі [5, 7, 8]

Згідно з логікою використання витратних рахунків, усі нарахування податкових зобов'язань з ПДВ, що не стосуються операцій з необоротними активами (проведення 1, 2), слід відображати на субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності». У випадку, коли нарахування податкових зобов'язань пов'язане з необоротними активами (проведення 3), доцільним є використання субрахунку 977 «Інші витрати діяльності». Такий поділ дозволяє забезпечити більш деталізований аналіз витрат підприємства.

Згідно з податковим законодавством, платники податків зобов'язані подавати щомісячні податкові декларації протягом 20 календарних днів після закінчення звітного періоду. Сплата податкового зобов'язання, визначеного в поданій декларації, здійснюється протягом наступних 10 календарних днів. Звітним періодом для платника податків є один

календарний місяць. Однак існують винятки для осіб, що змінюють свій податковий статус протягом року. Якщо платник реєструється в середині місяця, його перший звітний період розпочинається з дня реєстрації та триває до кінця наступного повного календарного місяця. У разі анулювання реєстрації до кінця місяця останнім звітним періодом є період від початку цього місяця до дня анулювання [1, 7].

Отже, дослідивши теоретичні аспекти обліку податку на додану вартість в контексті сучасного податкового законодавства України, наведемо механізми оптимізації податкового навантаження та мінімізації ризиків у сфері ПДВ, що є критично важливими для стабільного функціонування будь-якого підприємства.

Одним із ключових аспектів оптимізації ПДВ є стратегічне планування податкових операцій. Це

включає аналіз господарських угод на предмет їхніх ПДВ-наслідків ще до їх здійснення. Наприклад, вибір між різними формами постачання (окремі операції чи комплексні послуги) може суттєво вплинути на базу оподаткування ПДВ. Також важливим є оптимальне використання податкових пільг та звільнень від ПДВ, передбачених Податковим кодексом України (ПКУ). Це вимагає постійного моніторингу змін у законодавстві та ретельного аналізу відповідності діяльності підприємства критеріям застосування таких пільг. Не менш значущим є управління податковим кредитом, що передбачає своєчасне та повне відображення вхідного ПДВ, а також контроль за наявністю та правильністю оформлення податкових накладних.

Для мінімізації ризиків у сфері ПДВ, зокрема під час податкових перевірок, застосовуються такі методи, як систематичний внутрішній аудит ПДВ-операцій. Цей процес включає перевірку відповідності податкових накладних і розрахунків коригування первинним документам, аналіз коректності визначення дати виникнення податкових зобов'язань та права на податковий кредит. Прикладом такого аудиту є регулярна звірка даних Реєстру податкових накладних з даними бухгалтерського обліку, а також моніторинг показників, що можуть свідчити про ризиковість платника податків відповідно до критеріїв, встановлених Державною податковою службою (ДПС).

Забезпечення високої точності та прозорості в обліку ПДВ позитивно впливає на проходження податкових перевірок. Наявність повного пакету коректно оформлених первинних документів та податкових накладних є фундаментальною умовою для підтвердження правомірності формування податкового кредиту та своєчасності декларування

податкових зобов'язань. Ефективне використання електронних сервісів ДПС, таких як Система електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ) та Електронний кабінет платника, дозволяє оперативно відстежувати стан розрахунків з бюджетом, реєструвати податкові накладні та коригування до них. Наприклад, своєчасне та повне блокування реєстрації податкових накладних може бути вирішено шляхом надання вичерпних пояснень та документів, що підтверджують реальність операції, що мінімізує ризики донарахувань та штрафних санкцій під час камеральних чи документальних перевірок. Це створює міцну доказову базу, яка спрощує комунікацію з контролюючими органами та знижує ймовірність виникнення податкових спорів.

Висновки. У статті проведено комплексний аналіз теоретичних та методологічних аспектів обліково-аналітичного забезпечення управління ПДВ в умовах динамічного податкового законодавства України. Дослідження підтвердило, що ефективне управління ПДВ є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності підприємств. Виявлено, що якісне обліково-аналітичне забезпечення, яке враховує специфіку ПДВ, сприяє оптимізації податкового навантаження та мінімізації ризиків, пов'язаних із податковими перевірками.

Аналіз нормативно-правових актів дозволив виявити ключові фактори, що впливають на формування облікової політики підприємств у контексті ПДВ. Розглянуто методологічні підходи до обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту, а також особливості застосування пільг з ПДВ.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління ПДВ на підприємствах.

Література:

1. Подолянчук О. А. Облікове забезпечення розрахунків з податку на додану вартість. *Ефективна економіка*. 2020. Вип. 2. С. 1-7. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.2.76.
2. Жиглей І. В., Майковець, Д. О. Оподаткування податком на додану вартість в Україні в умовах економічної нестабільності. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. Вип. 3(109). С. 23-36. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-3\(109\)-23-36](https://doi.org/10.26642/ema-2024-3(109)-23-36).
3. Digitalisation of the Value Added Tax: Great Challenges / P. Rakovsky. *Bratislava Law Review*. 2021. Vol. 5(1). P. 111-120. DOI: <https://doi.org/10.46282/blr.2021.5.1.240>.
4. Chiricu C.-S. The Analysis of the Economic Impact of VAT on the Economic Growth in Southern Europe *Review of Economic and Business Studies*. 2019. Vol. 12(2). P. 47-56. URL: https://www.researchgate.net/publication/338297031_The_Analysis_of_the_Economic_Impact_of_VAT_on_the_Economic_Growth_in_Southern_Europe.
5. Головай Н. М., Бей С. О. Гармонізація податкової політики України в умовах євроінтеграції: виклики, можливості та перспективи. *Empiria*. 2024. Т. 1, №2. С. 76-83. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.76-83>.
6. Податковий кодекс України : Кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755; станом на 01 квітн. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
7. Відкриті дані. *Державна податкова служба України*. 2025. URL: <https://tax.gov.ua/datasets.php>.
8. Масленников Є. І. Податок на додану вартість в Україні: поточний стан та шляхи реформування. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 5(32). С. 35-38. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurop.32-5>.
9. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Міністерство фінансів України*. 2025. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
10. Бовкун О.А. Статистичний аналіз доходів державного бюджету. *Trends in science and practice of today* : матеріали XXVIII Міжнар. науково-практ. конф. (м. Анкара, 1-4 черв. 2021 р.) / за ред. Е. Pluzhnik, А. Liubchych, L. Polyvana etc. Анкара : 2021. С. 99-102 URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/05/XXVIII-ConferenceJune-01-042021.pdf>.

11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану : Закон України від 30.06.2023 р. №3219-IX; станом на 30 червн. 2023 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text>.
12. Про внесення зміни до підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення товарів для потреб виробництва та/або ремонту безпілотних систем : Закон України від 29.05.2023 р. № 3123-IX; станом на 22 червн. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3123-20/card4#Future>.

References:

1. Podolianchuk, O. A. (2020). Accounting support of value added tax settlements. *Efektivna ekonomika*, 2, 1-7. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.76>.
2. Zhyhlei, I. V., & Maikovets, D. O. (2024). Value added tax taxation in Ukraine under conditions of economic instability. *Economics, Management and Administration*, 3(109), 23-36. [https://doi.org/10.26642/ema-2024-3\(109\)-23-36](https://doi.org/10.26642/ema-2024-3(109)-23-36).
3. Rakovsky, P. (2021). Digitalisation of the Value Added Tax: Great challenges. *Bratislava Law Review*, 5(1), 111-120. <https://doi.org/10.46282/blr.2021.5.1.240>.
4. Chiricu, C.-S. (2019). The analysis of the economic impact of VAT on the economic growth in Southern Europe. *Review of Economic and Business Studies*, 12(2), 47-56. https://www.researchgate.net/publication/338297031_The_Analysis_of_the_Economic_Impact_of_VAT_on_the_Economic_Growth_in_Southern_Europe.
5. Holovai, N. M., & Bei, S. O. (2024). Harmonization of Ukraine's tax policy in the context of European integration: Challenges, opportunities, and prospects. *Empirio*, 1(2), 76-83. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.76-83>.
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). *Tax Code of Ukraine*. № 2755-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
7. State Tax Service of Ukraine. (2025). *Open data*. <https://tax.gov.ua/datasets.php>.
8. Maslenikov, Y. I. (2021). Value added tax in Ukraine: Current state and reform paths. *Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 5(32), 35-38. <https://doi.org/10.32782/easterneurope.32-5>.
9. Ministry of Finance of Ukraine. (2025). State budget web portal for citizens. <https://openbudget.gov.ua/>.
10. Bovkun, O. A. (2021, June 1–4). Statistical analysis of state budget revenues [Conference presentation abstract]. Trends in Science and Practice of Today: XXVIII International Scientific and Practical Conference, Ankara, Turkey. 99-102. <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/05/XXVIII-ConferenceJune-01-042021.pdf>.
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2023). *On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the features of taxation during the period of martial law*. № 3219-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text>.
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2023). *On the Amendment to Subsection 2 of Section XX "Transitional Provisions" of the Tax Code of Ukraine Regarding Exemption from Value Added Tax on Import Operations of Goods for the Needs of Production and/or Repair of Unmanned Systems*. №9275. <https://ips.ligazakon.net/document/JI09216G?an=2>.

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License